

РУКОПИС ХОЛМСЬКО-ПІДЛЯСЬКОГО ЗБІРНИКА ЯКОВА СЕНЧИКА

На основі аналізу авторського рукопису та опублікованих джерел прослідковано історію публікації у XVI томі „Матеріалів до української етнології” (1916) холмсько-підляського збірника народних пісень Якова Сенчика, водночас представлено коротку характеристику його рукопису. Порівняння рукописної та друкованої версій дало можливість виявити неточності та недоліки видання, а також зробити деякі висновки щодо подробиць перебігу роботи. Наостанок вміщено коротку біографічну довідку про збирача матеріалу Я. Сенчика та його неопубліковану передмову до збірника.

Ключові слова: Яків Сенчик, народна пісня, Холмщина, Підлісся (Підляшся).

У передмові до XVI тому „Матеріалів до української етнології” Філарет Колесса дуже лаконічно інформував про передумови публікації збірки Якова Сенчика, очевидно, не володіючи достовірнішою інформацією: „Пісні з Холмщини і Підляся, списані д. Я. Сенчиком межи 1896 а 1906 р. [...], з другої збірки видруковано лише 132 мелодії самих обрядових пісень, що також творять заокруглену групу. Решта рукописи із збірника Сенчика остала, мабуть, в руках д. Людкевича, який в часі війни попав у полон і не в силі продовжати сю збірку. Щоби не проволікати видання до неозначеного часу, рішено випустити зложені аркуші і поручено підписаному виготовлене вступної розвідки та докінчене редакторської роботи”¹. Отож необрядова частина збірки ймовірно залишалася в Станіслава Людкевича, хоча Зеновія Штундер зазначала, що: „будь-яких матеріалів холмсько-підляського збірника в архіві С. Людкевича не виявилось”².

Доля цих паперів у часи Першої світової війни лишається невідомою, однак, на щастя, вони не пропали і зараз повністю весь рукопис збірки Я. Сенчика зберігається у Наукових архівних фондах

¹ Мельодії українських народніх пісень з Поділя і Холмщини / Зібрані Л. Плосайкевичем і Я. Сенчиком ; [під ред. Ст. Людкевича і передм. Ф. Колесси] // Матеріяли до української етнології НТШ. – Львів, 1916. – Т. XVI. – С. III.

² Штундер З. С. Людкевич як музикознавець, фольклорист і музичний критик / З. Штундер // Станіслав Людкевич. Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Львів: Вид-во М. Коць, 1999. – Т. I. – С. 9.

рукописів та фонозаписів (далі – НАФРФ) Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського (далі – ІМФЕ) НАН України, очевидно, потрапивши туди з іншими рукописними матеріалами Наукового товариства ім. Шевченка у Львові¹.

Вивчення та аналіз цих артефактів дозволяють хоча б деякою мірою відтворити перебіг подій, що передували появі вельми важливого на початок ХХ ст. збірника, який чи не вперше репрезентував музичний обрядовий фольклор молододосліджених західних околиць українських етнічних територій – Холмщини та Підляшшя.

При детальнішому аналізі рукопису Я. Сенчика та вивченні дотичної літератури з'ясувалось, що передумови появи збірки були досить складними: робота зі збору матеріалу та підготовки його до друку тривала порівняно довго – більше двох десятиліть (від початку збирацької діяльності Я. Сенчика в 1892 році до виходу в світ ХVІ тому „Матеріалів до української етнології” в 1916 році).

Видається, що хронологічно перший рукопис, підписаний рукою Я. Сенчика, „Холмщанський и Пидлясяцький збирник писень з нотами [...] 1892–1908 pp.”, за міркуваннями автора, на той час мав складати закінчену роботу². У ньому на 190 аркушах уміщено 209 народнописених творів різного приурочення (переважно звичайного) із транскрипціями першої строфи нотного та повною транскрипцією словесного текстів, паспортами записів, вказаними раніше опублікованими варіантами творів тощо. Крім того, в кінці рукопису вміщені „Передмова” та зміст („Оглава”). Для транскрипцій та інших записів використовувався спочатку російський алфавіт (вочевидь, на початку ХХ ст. ним послуговувались на території Холмщини та Підляшшя, що перебувала в складі Російської імперії), а потім й український правопис, який більше відповідав фонетиці місцевої говірки. Усе це наводить на думку, що Я. Сенчик в 90-х роках ХІХ ст. почав записувати народні пісні з власної ініціативи, а коли їх назбиралася достатня кількість, – уклав збірник.

Опісля він показує рукопис російським та українським фольклористам, про що свідчить примітка на 146 аркуші: „Увага [підкреслення. – Я. С.]. Читаючи в цім збірнику текст пісень од № 1 до 55,

¹ Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. – Фонд 29-3, од. зб. 181, 182, 183, 184.

² НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3, од. зб. 181.

треба вимовляти ‘е’ як ‘ђ’, а ‘ђ’ як ‘е’. [Номери] пісень, що мають над собою хрестик (х) признані редакторами ‘Київської Старини’ д. Науменком і товаришом голови ‘Этнографического отдела императорского общества любителей естествознания, антропологии и этнографии’ д. Н.А. Янчуком за найкращі. Пісні од № 144, а також № 100 не переглядалися ще никим з вчених людей”. І доповнено синім чорнилом збоку: „Червоним хрестиком признани годни до друку Наук. тов. ім. Шевченка”¹.

Із цієї ремарки можна зробити висновок, що Я. Сенчик, очевидно, маючи намір опублікувати збірку, консультувався з редактором історико-етнографічного журналу „Київська старина” філологом Володимиром Науменком, етнографом та фольклористом, уроженцем Підляшшя Миколою Янчуком, який з 1889 року був секретарем відділу етнографії „Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії” при Московському університеті, а також із представниками Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (вірогідно з Ф. Колессою).

НТШ зацікавила перспектива публікації збірки Я. Сенчика, тим паче, що в 1908 році після появи першої частини „Галицько-руських народних мелодій” Йосифа Роздольського та Станіслава Людкевича наукові кола Львова сколихнув великий резонанс. На хвилі піднесення у НТШ виникає ідея продовжити серію „Галицько-руських народних мелодій”. У січні 1908 року це питання розглядається Етнографічною Комісією НТШ, яка вирішує розпочати підготування чергового (третього) випуску „Галицько-руських народних мелодій”, у який мали ввійти неопубліковані твори із колекції Йосифа Роздольського, Остапа Нижанківського, Якова Сенчика та Філарета Колесси². За словами Ірини Довгалюк, вибір „саме цих фольклорних зібрань був не випадковим: матеріал був уже згромаджений, а отже, значна частина підготовчої роботи була виконана”³.

¹ НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3, од. зб. 181, арк. 146.

² Довгалюк І. Осип Роздольський : музично-етнографічний доробок / Ірина Довгалюк. – Львів, 2000. – С. 81-82; її ж, „Корпус українського фольклору” Етнографічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка у Львові / Ірина Довгалюк // Етномузика / Упор. І. Довгалюк. – Львів, 2008. – Число 4. – С. 10-11. – (Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка. – Вип. 21).

³ Там само. – С. 11.

Згідно з протоколами засідань філологічної секції НТШ, збірка з Холмщини та Підляшшя Я. Сенчика надійшла наприкінці 1907 року та передана для рецензування Ф. Колесси. Вчений оцінив її позитивно та признав більшу частину пісень „гідними друку”¹. Це узгоджується із датою 30 листопада 1907 року, що разом із автографом автора зазначена наприкінці першого зошита рукопису². Отож у кінці листопада Я. Сенчик завершує першу редакцію збірки та передає її до НТШ.

Робота над виданням третього тому „Галицько-руських мелодій”, що мав включати й збірку Я. Сенчика, почалася із великим завзяттям і планувалася фінішувати наприкінці осені 1908 року. Раптом через незрозумілі причини вже в червні цього ж таки 1908 року припинилася, більш того, надалі про неї навіть і не згадували³. Таким чином, перша спроба публікації холмсько-підляського збірника не була завершена.

Проте сам Я. Сенчик не припиняє збирацької та редакторської роботи – про це свідчать наступні зошити рукопису. Чи то після звернення до нього ЕК НТШ за згодою публікувати матеріал у серії „Галицько-руських мелодій”⁴, чи за порадою Ф. Колесси, а можливо, що це було й власною ініціативою, Я. Сенчик переписує наявний нотний матеріал за взірцем славнозвісного збірника Й. Роздольського – С. Людкевича. Отож автор групує мелодії за етнографічними жанрами, вибираючи переважно обрядові твори, випишує лише нотні транскрипції (із підтекстовкою) та паспорти. Також у цьому зошиті враховано й редакторські зауваження та правки Ф. Колесси, про що свідчить примітка внизу першого аркуша: „Числа з правого боку є ті самі, що були в переглянутім [Ф. Колесою] збірнику, і поставлені тут, аби справити поправки, що показані в рецензії д. Ф. Колесси. Хрестик і знак запитання, поставлені... [далі неможливо розібрати, бо край сторінки знищений]”⁵.

Цей зошит рукопису названий словами із першої вміщеної пісні „Даю я ті, доню, мальовану скриню” та підписаний: „Мелодії пісень весільних, лірницьких, колядок і щедрівок, веснянок, побутових та ін. Записав Сенчик Я. на Дрогобиччині, Станіславщині та в східних

¹ Там само. – С. 11.

² НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3, од. зб. 181, арк. 185.

³ Довгалюк І. „Корпус українського фольклору”. – С. 13.

⁴ Там само. – С. 11.

⁵ НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3, од. зб. 182, арк. 1.

місцевостях Польщі 1892–1908 рр.”. У ньому міститься 15 весільних, 13 лірницьких, 13 колядкових та щедрівкових, 14 весняних, 20 танкових, 126 звичайних мелодій, скопійованих із першого зошита. Окрім того, другий зошит доповнено новими транскрипціями: дев’ятьма щедрівками, двома весільними, одним голосінням, однією колядкою та фрагментом веснянки, перед якими зазначено, що всі вони походять із Телятина та записані в цьому (згодом 1908) році.

У третьому зошиті „Не угинай же ся, калиновий мосте...”. Мелодії пісень побутових, історичних, рекрутських, веснянок, обжинкових, весільних, щедрівок та колядок, танкових, колискових та ін... Записав Сенчик Я. в західних областях України та в східних місцевостях Польщі, 1902–1911 рр.”¹ Я. Сенчик продовжує методику, започатковану в другому зошиті – тобто виписує лише нотні транскрипції перших строф творів та паспорти. Однак тут мелодії вже не групуються за етнографічними жанрами, а подані вперемішку, тому жанр вказується в кожному випадку окремо. Мабуть, Я. Сенчик перепишував пісні, зібрані раніше, разом з тим продовжував збирацьку діяльність і вміщував у цьому рукописі щойно зафіксовані твори. Зошит скидається на чернетку. Дати запису, на жаль, вказані лише у транскрипціях, уміщених на початку та вкінці. Рукопис розпочинається двома з половиною десятками творів, записаними у Дешковицях та Телятині 1908 року, далі є кілька десятків творів із Терешполя та Докудова, записані 1909 року вперемішку із попередніми записами. Від цього місця (арк. 6) вказівки на дату запису відсутні. Лише в кінці збірки підпис: „Замостьє 18/V 1911 р.”², після якого вміщено дві пісні із Седлїс біля Замостя із датою запису „1911 рік”. Правдоподібно, що Я. Сенчик принагідно вповнював цей зошит протягом 1908-1911 років переважно новозібраними творами, стараючись доповнити першу збірку. Тут значно більше (порівняно із першим, найбільшим рукописом) вміщено транскрипцій обрядових творів: очевидно побачивши дисбаланс між кількістю звичайних та ритуальних пісень, Я. Сенчик почав більше фіксувати саме останніх. У цьому зошиті міститься 20 весільних, 9 зимових, 7 обжинкових, 30 весняних, 4 хрестильні, 2 похоронні, 127 звичайних співних і 23 танкових мелодій. Майже всі обрядові твори надруковано у „Матеріалах до української етнології”, окрім декількох, які редактор

¹ НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3, од. зб. 183.

² НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3, од. зб. 183, арк. 17.

(С. Людкевич) вилучив, зважаючи на їх походження та форму. Так, у збірнику НТШ не опубліковано щедрівку „А во двоже на пудвоже” та веснянку „Седзі, седзі качор”, мабуть, через польський поетичний текст, два весняні ігрові твори із мотивною будовою, або так званою мікроформою, які редактор, напевне, вважав надто примітивними, й одну похоронну пісню через її впливового походження.

Наступний (і останній) зошит рукопису найменший – усього 10 аркушів – підписано: „Пішла би я по оріхи...”. Мелодії пісень побутових, рекрутських, веснянок, щедрівок, танкових та ін. Записав Сенчик Я. в західних областях України та в східних місцевостях Польщі 1903–1910 рр.”¹. Розпочинається він із записів 1909 року і так само, як і в попередньому зошиті час фіксації пісень вказується лише на перших трьох аркушах. Рукопис завершено 10 квітня 1910 року і серед вміщених 52 мелодій є тільки одна, датована 1903 роком. Отож переважну більшість записів, мабуть, було зроблено у 1909–1910 роках. Не всі обрядові мелодії з цього зошита містяться й у редакції С. Людкевича: відсутні три твори весняного жанрового циклу: „Ізору я долиноньку”, „А Бог помагай би, яворове люде”, „Чижику пташку, птасю маленький”, одна весняна співомова „Не я б’ю – верба б’є” та чотири колодчаних приспівки. Мабуть, пісні на колодку С. Людкевич не вважав обрядовими, а чому відсутні веснянки залишається таємницею.

Видається, що Я. Сенчик скінчив роботу над укладанням збірника у травні 1911 року. Усі матеріали склалися із чотирьох зошитів, перший із яких вміщував народновокальні твори повністю, а три наступні – лише нотні транскрипції. Це й становило чорновий матеріал, із якого було укладено другу частину XVI тому „Матеріалів до української етнології”.

На засіданні Етнографічної комісії НТШ 30 квітня 1911 року вдруге ставили питання публікації збірок пісень Я. Сенчика та Л. Плосайкевича, які вирішено поєднати в одному томі. Редагування та укладання збірника доручають С. Людкевичу, який восени 1912 року закінчує роботу. Збірка була подана до друку в серпні 1913 року, але друкарня зволікала з публікацією, матеріали пролежали там до війни, і зойно 1916 року були видані з передмовою Ф. Колесси (С. Людкевич на той час перебував у російському полоні). Видання містило лише частину матеріалу Я. Сенчика (132 мелодії). За

¹ НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3, од. зб. 184.

словами З. Штундер, іншу неопубліковану (згодано й неопрацьовану) частину записів С. Людкевич після війни передав у НТШ¹.

Безумовно, історія публікації збірки Я. Сенчика була непроста: спершу над її редагуванням у 1908 році починав працювати Ф. Колесса, потім Я. Сенчик переписував та дозбирував матеріал, остаточну редакцію та упорядкування матеріалу в 1912 році виконав С. Людкевич, після цього видання знову відклали. І аж через чотири роки (1916) було опубліковано тільки обрядову частину матеріалу знову під орудою Ф. Колесси. Порівнюючи опублікований та рукописний чорновий варіанти збірки у контексті відомостей із архівних джерел, можна зробити кілька важливих висновків.

Ф. Колесса у 1908 році ознайомився лише з першим зошитом Я. Сенчика (інших на той час ще не існувало), що містив повні транскрипції пісень, переважно звичайних, із паспортами (місце, дата та виконавець) і вказівкою на етнографічний жанр та раніше опубліковані варіанти. Твори у цьому зошиті не були впорядковані.

Після обговорення Етнографічною комісією НТШ питання публікації збірки виникає ідея упорядкування пісень за зразком „Галицько-руських народних мелодій” Й. Роздольського – С. Людкевича. З цієї метою Я. Сенчик переписує вже існуючий нотний матеріал та доповнює його новозібраними записами. Так з’являється другий зошит вже виключно із нотними транскрипціями. Однак при переписуванні втрачено деякі деталі, особливо у тексті паспортів, іноді паспортні дані з першого та другого зошитів не збігаються.

Протягом 1908-1911 років Я. Сенчик за прикладом другого зошита створює ще два нотні зошити, у яких вміщує в основному щойно записані твори.

С. Людкевич при редагуванні та укладанні збірки користувався переважно нотними зошитами, про що свідчать паспортні дані (перевірено за паспортами, у яких є суперечності у першому та другому зошитах). У першому рукописі здебільшого є повніші відомості, що не вміщені в публікації, в другому (нотному) зошиті деякі мелодії виписані взагалі без паспорта. У такому вигляді вони подані й у С. Людкевича (наприклад: у першому зошиті арк. 109, № 137, у другому арк. 6, у С. Людкевича № 116). Деякі нотні транскрипції

¹ Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість : у 2 т. / Зеновія Штундер. – Львів : ПП „Бінар-200”, 2005. – Т. I (1879–1939). – С. 232.

Я. Сенчик із першого зошита з якихось міркувань, чи, можливо, помилково попросту не переписав (жнивна „Стороною дрібни дощик”, № 100; зимові приспівки „Ой коляда, колядниця”, № 145 та „Ой гу-гу-гу-гу”, № 146) – у редакції С. Людкевича вони також відсутні. Мелодія № 119 у С. Людкевича вміщена без словесного тексту (ремарка: слова не записані). Так от, у першому зошиті Я. Сенчика ця мелодія під № 63 вміщена із словесним текстом („Ой і розвивайся, зелена діброва”)¹, а в нотному (другому) зошиті Я. Сенчик чомусь слова не виписав². І ще можна навести безліч дрібниць, які свідчать про те, що С. Людкевич першим зошитом майже не користувався, хоча він у нього й був (веснянка № 104 „Роман зілля копає” вміщена у першому зошиті рукопису³ та відсутня у нотній збірці).

При редагуванні матеріалу С. Людкевич не дуже уважно вчитувався у почерк Я. Сенчика (який, до речі, не надто розбірливий), у результаті чого в публікації трапляються неточності у словесних транскрипціях: № 109 замість „сваню” є „свато”, № 40 замість „наша положниця” – „наша молодиця”. Багато мелодій походить із Телятина Томашовського повіту Люблінського воєводства (сучасний поштовий код 22-652), у збірнику помилково надруковано Тепятин. Як друкарська похибка на с. 73 зазначена назва населеного пункту Верешин. Так от, ніякої похибки немає, і це дійсно Верешин Володавського повіту (поштовий код 22-234) і т. д.

Велика кількість неточностей, мабуть, зумовлена тим, що Я. Сенчик після редакції С. Людкевича збірник не переглядав (зазвичай після остаточного завершення редакторської роботи готові до друку публікації для перевірки та погодження передаються автору). В іншому випадку більшості неточностей та помилок у книзі не було б.

Неправильною також є інформація, подана у вступі Ф. Колесою, про час запису мелодій: „Пісні [...], списані д. Я. Сенчиком межи 1896 а 1906 р.”, оскільки близько половини мелодій було здобуто в проміжку 1908–1911 рр. (другий, третій та четвертий рукописні зошити). Дані про ці пізніші записи у збірнику в більшості випадків відсутні, хоча частина з них є в рукописі.

Недоліки у публікації холмсько-підляського збірника Я. Сенчика деякою мірою можна пояснити неабиякою зайнятістю С. Людке-

¹ НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3, од. зб. 181, арк. 61, № 63.

² НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3/182, арк. 4, № 42.

³ НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3/181, арк. 109, № 139.

вича. Після переїзду до Львова 1910 року, окрім основної роботи (директор Вищого музичного інституту та викладач української академічної гімназії), він бере на себе величезну кількість обов'язків майже у всіх сферах культурного та наукового життя: складає підручник з теорії музики, виступає з доповідями, організовує концерти, стає диригентом „Бояна”, займається редакторською та композиторською діяльністю¹. Співпраця з НТШ була одним із добровільних та неоплачуваних обов'язків. Отож логічно, що редагуванню збірки Я. Сенчика він фізично не міг приділити достатньої частини часу. Натомість Я. Сенчик, віддавши свої рукописи в таку шановану інституцію як НТШ, мабуть повністю поклався на авторитет видавців та більше не брав участі у виданні книги.

Про самого автора першого зібрання музичного фольклору Холмщини та Підляшшя відомо небагато. Яків Петрович Сенчик народився 28 липня 1877 року в с. Свори тодішнього Константинівського повіту Сідлецької губернії. У 1895 році закінчив Більську вчительську семінарію. Учителював спочатку на Підляшші, в селах Київець Більського повіту та Жещинка Володавського повіту. Від 1900 року працював учителем початкових класів у селах Холмщини, де й записав найбільше фольклорно-етнографічних матеріалів. Мав четверо дітей та хвору дружину, бідував і часто змінював місце праці, очевидно, через це й мав можливість записувати фольклор у різних селах Холмщини². Окрім пісень, Я. Сенчик збирав й інші фольклорно-етнографічні матеріали: у його рукописах є описи розваг молоді на Андрія, жінок на Масницю, інших дитячих та парубочих ігор, казки, перекази тощо³. Остання відомість про Я. Сенчика датується 1912 роком, коли діяч зробив спробу відкрити приватну школу в Ломжі. Подальший його життєвий шлях невідомий.

Безумовно, Я. Сенчик був патріотом своєї Батьківщини, що й послужило основною спонукою до заняття фольклористичною збирацькою діяльністю. Активну громадянську позицію фольклориста підтверджує передмова, написана до збірки пісень та вміщена у першому зошиті. Хоча до фольклору зміст передмови має опосередковане відношення, все ж варто ознайомитися з її текстом, який хіба характеризує особистість Я. Сенчика безпосередньо та в найкращий спосіб.

¹ Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість. – С. 217-249.

² Холмщина і Підляшшя : історико-етнографічне дослідження. – Київ : Родовід, 1997. – С. 359.

³ НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 28-3, од. зб. 174.

ПЕРЕДМОВА¹

Подаючи на увагу добрим людям свій збірник українських пісень з нотами, записаних в моїй рідній країні – Холмищині та Підлясьї мушу де-що сказати як про зміст збірника, так і про існування української пісні між тутейшим громадянством.

Повинен зауважити, що досі мені не траплялося бачити ні одного збірника пісень з нотами, котрі походили б звідсіль; і хоч де-хто й записав без мелодії чи-мало цих пісень, но вони або не надруковані ще, а хоч і надруковані в матеріалах розмаїтих вчених товариств, як літературні народні твори, то що й казати, що для ужитку широких верств громадянства вони недоступні. Жадання дати громадянству популярний збірник й надало мені охоту записати все тоє, що співають наші прости люде при усяких подіях свого життя: нех знає світ, що віковичний гніт з усяких боків не витравив ще з нас до щенту прихильности до великої України, що й ми вміємо співати, плачучи і проклинаючи недолю й наше гірке становище, що й наша пісня, хоч і не може рівнятися з полтавською, київською, все ж і вона має свою значну вартість, цінна як для науки, так і для громадянства. Хоч я працював на тому становищу не один рік, но мій збірник далеко ще не обхопив всього того, що витворів народний геній, і що затрималося ще в пам'яті наших людей, бо що ні село, то й нетрудно учути нову мелодію: або як варіант відомої пісні, або цілком оригінальну. Що й казати: цей збірник не дає ще мені права зложити руки, і я не перестану працювати й далі; но моя тільки праця – крапля в морі. Дай, Боже, щоб наше сільське вчительство, котре в останні роки взялося за розум і перестало цуратися бідолашних селян, звернуло увагу на всі боки його життя – і поспішило записати, де треба – навчити, а тим самим зберегти на пам'ять потомкам все тоє, що й як співають і розказують люде в моменти проблисків щастя, в довгі часи жалю і недолі. На вчителів покладаю більш всього надії, бо друга частина нашої інтелігенції (пан-отці, урядовці) здебільшого надзвичайно вороже відноситься до всього українського і жадала б як мога скоріше занাপастити всяку прояву національного самоцуття народу.

¹ Текст наводиться без змін.

В моїм збірнику знайдеться дуже відомих в літературі пісень, як би сказати обще-українських, но чи мало є й таких, що до часу можуть сміло претендувати на оригінальність. Я сказав: до часу, бо, може вони де-небудь вже й надруковані; справдити ж тоє мені не було як: всіх збірників українських пісень не мав під руками. Все, що я міг зробити в цім напрямку, зроблено: на при-кінці кожної пісні показано, де вона вже надрукована і яки має одміни в тексті. Однак ж й пісні-варіанти мого збірника мають особливу вартість: вони записані тут повній, ніж то бачимо в других збірниках. Записуючи текст, я не задовольнявся тим, що передавала мені одна співачка, а старався учути пісню в передачі й других співаків, бо при записуванню пісень, я частій всього тримався такої методи: вперід всього казав шкільникам записати під диктовку їх родичів і кровних текст відомих їм пісень і збирався величезний матеріал (часом одна й тая-ж пісня була в кількох екземплярах), з котрого легко можна було собі уявити, в який сім'ї що добре вміють співати; тоді я туди йшов і записував. Мене дуже смутить те, що може в де-яких піснях найдуться помилки в ритмі, – вибачайте: записав як вмів. Маю надію, що настануть часи, коли й наша бідна країна матиме більш своїх свідомих і вчених людей, і тоді вони поправлять то, що я, може, напугав.

Треба ще сказати, що мій збірник може бути показчиком, яка пісня найбільш розповсюджена між селянами. Особливо тоє ти-читьсь до пісень побутових і вуличних, бо так звані обрядови пісні (весільни, веснянки, щедрівки й др.) не так то латво записати в кожнім часі: люде вистерігаються їх співати не „до ладу”.

В тексті пісень ми бачили дуже варіантів; мелодія без малого кожної пісні дише самостійністю. Музикальні здатности народа вишилися тут в ініши, більш-мени простіши форми – не такі, як у полуденних українців. Не бачимо ми тут ні широкого розмаху, ні різноманітности звуків; жалібни тони беруть верх над веселими, – бо й само життя селянина, творця пісні, ніколи не було тут красне, а завжди пригнічене. Йому було „не до пісень”, бо він за тяжкою роботою на своїх гнобителів – ляхів – не мав часу розкрити вуста, а як і мурликав собі під нис, то тихенько й боязньенько. Хіба в корчмі або при сімейних radoцax, як то: весілля, христини, де він, потягнувши з пару пувкватирків оковити, забував на коротку хвилину своє гірке життя, тоді, я кажу, серце брало верх над головою, чоловік почував

себе якось менш скрученим і проявляв тоє в піснях. Теперешні часи для селян ще трудніши минутих, бо колись чоловік був рабом одного тільки пана, а нині – всього соціального складу сучасного життя. При таких варунках процес піснетворіння з кождим роком все зменшується. Скажу більш: селяне забувають й то, що переняли від своїх батьків і дідів. Вперід пісня могла розвиватися принаймні хоч при гульбі, а тепер корчми скасовані, горілка коштує вельмі дорого, і от чому касуються (або зкорочуються, наприклад, весілля), старосвіцькі звичаї виправляти „андрейки”, „колодки”, „полоскання зубив”, „ночлі”, коли пісня були неодмінною частиною тих забав та установ.

Наши сільські школи також були увесь час мачохою українських пісень: русифіціюя людей, вони давали йому для заповнення досугів тільки „козлика” та „берёзку”, пренебрежительно замовчуючи неоціниму вартість і велике багатство українського пісенного репертуара. Гонячи українську пісню, вони дождалися наслідків як раз не тих, яких чекали і бажали: все пішло на користь тільки ляхам. Но й того мало. Найсильніши удар процвітанню у нас української пісні нанесли наши ренегатствуючи пан-отці, ці сліпі й послушні пружини всякої урядової політики. Як за панування Польци вони гнули все до влодоби вимаганням ляхів, так нині – москалів. Поки громадянство трималося свеї національности, воно й пісню спивало українски, а з 1875 року прости люде, роблячись католіками (щоб не бути насильно православними), тим самим втрачували і свої особісти батьківські звичаї і стали перенимати від поляків все їхне до пісні на прикінці. Це треба найбарзі сказати о Підлясьї, хоч і в Холмиціні набереться чи-мало закутків, де ще за пару літ трудно буде найти одміну між ренегатсвующим українцем і справжнім поляком; де не латво буде учути українське слово, не то що пісню. Бачучи в забавах сільської молоді, мовляв, остатки язичества, духовенство доволі часто рішуче грозило карою Божою за усяки забави і співи як на вулицях, так і в хатах, – ніби то чоловік проявляє тоді найбільшу культурність і набожність, як сидить мовчки?! А політика нижчих бюстителей порядка! Вони співи на вулицях часто раховали собі за „нарушення общественной тишины” і, стараючись життя громадян вогнати в рамки казарменщини і „повседневної обиденности” примусили кожного чоловіка притаїтися, озіратися кругом від страху. Кожна людина ввійшла сама в себе, помаленьку привикла

сидіти більш в хати, да й мовчать, бо... „благоденствує”, як сказав наш безсмертний Шевченко.

Дешиковіці, року Божого, 1907, 30/XI ст. ст.¹

Лариса Лукашенко. Рукопись холмско-подляского сборника Якова Сенчыка.

В статье на основании анализа авторской рукописи и печатных источников прослежена история публикации в XVI томе «Материалов к украинской этнологии» (1916) холмско-подляского сборника народных песен Якова Сенчыка, параллельно представлена краткая характеристика рукописи. Сравнение рукописной и печатной версий позволило выявить неточности и недостатки издания, а также сделать некоторые выводы относительно подробностей течения работы. Напоследок помещены краткая биографическая справка о собирателе материала Я. Сенчыке и его неизданное предисловие к сборнику.

Ключевые слова: Яков Сенчык, народная песня, Холмщина, Подлясье.

Larysa Lukashenko. A Manuscript of the Kholm-Pidlyashya Collection by Jakiv Senchyk.

The paper analyses the author's manuscript and published editions (particularly the one found in the vol. XVI of „Materials for Ukrainian Ethnology”, 1916) of a collection of folk songs by Jakiv Sienchyk. A brief synopsis of the manuscript is included as well. Comparative study of the manuscript and the publication reveal inaccuracies and mistakes in the printed version. The study shows some details on the work on the collection. Finally, a brief biography of the J. Sienchyk and the nonpublished foreword to the collection are presented.

Key words: Jakiv Sienchyk, folk song, Kholm (Chelm) and Pidlyashya regions.

¹ НАФРФ ІМФЕ. – Фонд 29-3, од. зб. 181, арк. 181-185.